

tagját, térdre esett előtte és ráhajolt. Tükörképük, a térdelő lány, a rogyant szürke nadrágból kibúvó hímtag a látvány leírható csúfságával és leírhatatlan elragadtatásával mindkettejükben már-már az önkívületig fokozta az izgalmat. Fordított narcizmus, gondolta később még sokszor Forrai, a maga bomlását a szép fiatal test mellé helyezvén.” (144. o.) Igen, ha ez a fordított narcizmus lehetett volna a regénynek nem is vezéreszméje, hanem vezérlő formája, akkor lett volna több, mint ami: az itt tárgyalt többi könyvnél persze jóval magasabb színvonalon kórkép és tünet.

Radnóti Sándor

ROSSINI ÉS A BRAZÍLOK

Ferencz Győző: *Omlásveszély*
Szépirodalmi, 1989. 70 oldal, 28 Ft

Először is hadd toldjam meg egyvel a fenti adatokat: a kötetsterv és a tipográfia Práczky István munkája. Épp ilyennek képelem az ideális verseskönyvet: puha fedelű, de tartós, célszerű és elegáns, majdnem olyan, mintha egy előkelő angol kiadó, mondjuk a Faber and Faber terméke volna – még a tartalomjegyzék is elől van, mint az angol könyvekben. Mind ez nagyon is helyénvaló Ferencz Győző esetében. Nemcsak azért, mert angol nyelv és irodalom szakos tanár, angol könyveket szerkeszt és fordít, de egész lényében és költői alkátában is van valami angolos. És persze hatottak is rá angol költők, azzahogy eleinte inkább az amerikai John Berryman, a modern önvalómáslíra egyik hangadója, később azonban, ahogy érlelődött, visszafelé tájékozódott az időben, aminek kitűnő fordításokat is köszönhetünk többek között a klasszicista Pope és a barokk Donne műveiből.

Már első kötetében is (HA NEM LENNE SEMMI NYOM, 1981) feltűnő volt a kettősség: a nyelv tűrőképességének határait feszegető analitikus szemvedély és – ezt folyvást ellenpontozva – egy szintetizáló, a hajmeresztő szintaktikai és szemantikai kalandokba bocsátkozó mondatokat szilárd verstani alakzatokba, különös előszeretettel szonettformába irányít-

tó igény – és tudás. Voltak természetesen magyar mesterei is, de Ferencz Győző hangja, látásmódja, élményköre, nyelv- és verskezelése kezdettől fogva összetéveszthetetlenül a sajátja. Nem ragadta magával semmilyen mozgalom, sem politikai, sem poétikai – talán ezért is nem keltett a tehetségével arányos feltűnést. És talán éppen anyagának kivételes egyedisége igényelt legalább a külső formában valami általánost, hagyományon, közmegegyezésen alapulót. Mert amúgy e szonettekben sem a közlés hangneme, sem maguk a közlendők nem hívják fel rá a figyelmünket, hogy költéssel van dolgunk, és még csak nem is tüntetően nem. Mintha egy megkezdett beszélgetést folytatna a szerző valakivel, akivel fél szavakból is értik egymást. Nem mindig világos, hogy miről van szó, de az igen, hogy a gyökeréig hatol a csak neki, de neki aztán életbevágóan fontos kérdésnek. És nemcsak a kérdésnek: a szavaknak is, melyekből a választ kirakja. Mint egy boszorkányos elektroműszerész, jelentéskörüket megbontja, átköti, váratlan szikrákat csíhol – és mindent, mondom, úgy, mintha csak társalogna. Ami mutatványnak sem utolsó; ő azonban mindenekelőtt önmagával akart tisztába jönni, az alakuló, felnövő önmagával.

Eltelt nyolc év, és ez a mostani karcsú kötet már a felnőttkoré. A kapcsolatok alakulásának tárgyi körülményei, a magántörténelmi fordulópontokat sejtető intimitások – hogy „*A kisvasút-sínek / nem ott vezettek*”, hogy „*volt még egy fölkkukorica-evés*” – kiszorultak az érdeklődés homlokteréből, maradt az önmeghatározás egyre kínzóbb és egyre elvontabb régiókba merészkedő igénye és ennek a dolog természetéből és az élet alakulásából egyaránt adódó nehézségei. „*Mintha nem én volnék, aki akkor előttetek álltam: / Úgy állok most itt, ki előtt, s nézem magam akkor*” – ez a két hexameter, illetve a belőlük készült – és a címlapon meg a borítón is leleményesen kiaknázott – betűszöves találat a nagyon tudatosan szerkesztett kötet közepe táján, mintegy a tengelyében. Ez az átlós mintába rendezett szónégyzet, ahogy az első sor egymás alatt mindig egy betűvel csökkenve fokozatosan elfogy, és a másik, a gondolatjelekből képződő átló túoldalán, a visszajáról kitelik, mintha a betűvető egyszerre játékos és fájdalmas melankóliáját vetütné elénk, egyfelől leképezve az életet elszántan

megérteni igyekvő elme bebörtönözöttségét a nyelv egyezményes és magukból oly könnyen kiforgatható – bár a költőnek épp ezzel hasznára is váló – jeleibe, másfelől megérezkítve a múlt idő keserű következményeinek megvilágosodását, ahogy egyszer csak összeáll a kép, mint a jó regények egy-egy lírai kilátópontján. És itt feldereng a kötet figyelmes olvasójában, hogy e látszólag oly elvont gondolati líra háttérben egy fejlődésregény cselekményének a körvonalai is kivehetők. Az első kötetben még Sturm und Drang-korszakában megismert hősünk úgymond révbe ért: családot alapított és hivatást választott, méghozzá olyat, amelyben magára találni látszott – másokban. Biztos helyen állt: a tanítványai előtt. Hanem aztán az élet kényszere úgy hozta, hogy másba kezdett, majd megint másba, de abba se hagyta végleg egyiket se: „*Csúsztatam egymásra három időt*” (A HÁRMAS ÚTNÁL). És közben úgy érzi, egyre messzebb kerül önmagától. Csakhogy mi is voltaképpen ez az ön maga, ez az én? A kérdésből számos további ágazik szét. Mikor – és miként – *van* az ember egyáltalán? „*Vagyok, vagyok, hogyne volnék*” (TÚL SEJTHETŐ HATÁROKON) – na de biztos ez? „*Honnan tudjam, hogy életben vagyok / Még?*” (IDEGEN LAKÁSBAN) És mikor *nincs*? „*Azt akarom, hogy ne legyél*” – mondja, bizonyára nem a fizikai megsemmisítés szándékával (UTÓSZÓ). „*Kettő helyett nem lenni: ennyi dolgom / se volt: helyett nem lenni, szüntelen!*” (KIJELÖLT HELYEK) „*Most arra várok itt, hogy elfeledj, / És mi lesz, hogyha sikerülni fog. / Megérezem-e és mit, ha nem jelentek / Semmit: s ami történik így, esik / Velem? Vagy veled? Is? Ha nem vagyok.*” (AMIKOR MEGPRÓBÁLT ELFELEJTENI) Én és ti, én és te – ez a névmásokba lepárolható viszonylatrendszer uralodik a kötet első felében, a mindig kétes érvényű valóságból a nyelvtan menedéke felé tapogatózva. De a nyelvtan is szétfoszlik (NYELVTELEN EMLÉK-KÉPP), és a valóság sem hagyja magát: ha közvetlenül csak egy vers erejéig is, betör Ferencz Győző gondosan elkerített magánvilágába, minden helyi és tágasabban kelet-közép-európainak titulált balkáni mocskával és kifícámodott Szózat-tanulmányával (A TANULSÁG). Ha úgy tetszik, ez is egy fejezete a látens Bildungsromannak: pedagógus hősünk osztálykirándulás alkalmával „*a csoportos vasúti / Kedvezmény érvényesítésekor*” megtapasztalja a magyar valóságot. Ami Vö-

rösmartyból a saját világába beépíthető tanulság, az a „*halnod kell*”. „*Éljem bele magamba magam, / Föltérképezve, hátha, így / Megvont időm határait*” – olvassuk a következő oldalon. És mostantól – nem időrendben, hanem a kötet szerkezeti rendjében haladva – az én-én viszonyé a vezérszólal, mégpedig a múlt és kimért idő közegében. Ámbár ez a kimérség sem olyan egyszerű. Már a kötet első versében azzal jár a végig-gondolás, „*Hogy nem tudom, mi az, hogy vége van*”, az utolsó versek pedig rendre valamiféle túljutás lehetőségét feszegetik, túl azon a határon tudniillik, amely nem más, mint önmaga. „*Rosszul vagyok az abroncsolt világban, / Szorongok benne, hogy magamra-váltan; / Mint búra, szűk héj feszülök / Magamra: félig-alig áteresztve, / Mi terjedne szemközti fél-terekre. / A feloldás mind sürgetőbb.*” (ROSSINI ÉS A BRAZILOK)

Ezekben a versekben a gondolat menete a szokásosnál nagyobb szerepet játszik. Mégsem támadhat az a benyomásunk, hogy a vers csak álruhája az eszmélkedésnek. Lator László mesterien elemezte (*Kortárs*, 1989/8), hogy például a TÚL SEJTHETŐ HATÁROKON című versben hogyan forrósodik elemi lírává az elvont okfejtés és a természetudományos szakszerűség. Meg aztán Ferencz Győző nemhiába járta ki az angol metafizikus költészet iskoláját. Maga és elvont tárgya közé nemegyszer beiktat valamilyen nagyon konkrét (vagy másként elvont: például összhangzattani) metaforát vagy hasonlatot, és ennek pontos, érzékletes kibontásán keresztül éri el célját: „*Ha épület volnék, most darabokban / Lemállanék rólam a vakolat, / És kiütköznék rajtam, úgy, ahogy van, / A megroggyant víz a felszín alatt*” (VIGYÁZAT; OMLÁSVESZÉLY!) – ezt valóban akár Donne is írhatta volna, már amennyiben ma és Magyarországon él (mert a hasonlat a belső meghasonlás tágabb külső környezetét is megeleveníti – „*Hogy nem maradt nyomtalan belövés / És bekötés...*”). Aminthogy az OLY SZÜRKE SÁV-ban meg az elsuhanó mostból a múlt alig-áttekinthetősége egy eltéveszthetetlenül kelet-európai vonatút apránként, szinte észrevehetetlenül kibontakozó metaforájában képződik meg. Ez a két vers és mellettük az ÖRÖK JELENIDŐBEN kiemelkedő darabja nemcsak ennek az egyébként is magas színvonalú kötetnek, hanem az egész újabb magyar költészetnek – és talán az „újabb” is csak fölösleges óvatoskodás.

Hosszan lehetne részletezni, milyen kivételesen magas fokon tudja Ferencz Győző a mesterségét. Hogy milyen új hangszerelésben és célokra képes felhasználni például a magyar alexandrint, az öreg, agyonstrapált felező tizenkettest (FÉLÁLLÁSBAN; MINT SZÉL FÚJ ÁT HAJAMON). A VIGYÁZAT, OMLÁSVESZÉLY!-ben, miközben a feltételes módot finoman átjuttatja kijelentő módba, a hasonlatot metaforába, és a pontosságot így az enyhe groteszk-ségig csigázva („*És most lép ki rajtam, vissza se néz / Utolsó lakóm, én, s hogy elhagyottan / Mered homlokzatom*”) kivédi a témában rejlő melodramai veszélyt, még arra is futja az erejéből, hogy az angol költészetben is kivételes Spenser-féle szonett amúgy is bonyolult rímképletét még egy fokkal tovább szigorítsa. De alighanem többről is van itt szó. Nehéz nem tulajdonítani valamiféle jelentést annak a nagyon szembeeső ténynek, hogy omladozó ház-önmaga képét milyen megbonthatatlanul szilárd szerkezetűvé építi fel a költő – még a cím sem áll kötetlenül: rímelt az utolsó két sorral! Arra már nem mernék vállalkozni, hogy ezt a jelentést meg is határozzam, mindenesetre érzek valami hasonlóságot azzal, ahogy a KÉT HEXAMETER akkor és most-jának csődbevállását olyan mozdíthatatlan és a szemnek is tetszetős képletbe rögzíti. Vigaszul? Ellensúlyként? Ironikusan? Vagy mind a három okból? Vagy netán a játékos virtuozitásnak az az ösztöne működik itt, amelyet a zenében például Rossini, a futballban a brazilok testesítenek meg? És amelyet Ferencz Győző az utolsó pillanatra szándékozik tartalékolni: „*És az lesz az igaz, ott / Meglődulni majd, más cél ahol úgyszincs: / Magamon oly könnyelműn jutni túl, mint / Rossini és a brazilok.*”

Akárhogy is, ha fölmerül – és joggal fölmerülhet – a kétség: hogyan és merre folytatható ez a költészet, amely a maga aggályosan a lényegre csupasított kérdéseinek ennyire módszeresen a végére járt, reményt meríthetünk az energiataralékoknak abból a bőségéből, amely a mégoly nagy gondnal megmunkált sorok mögött is ott érezhető.

Várady Szabolcs

HATÁR GYŐZŐ: AZ ÉG CSARNOKAI

*Auróra Ezotéria sorozat 7.
London, 1987. 171 oldal*

„A mennyekben az isten jobbán Pál apostol
ül, balján Markion (Origenész)”
(Victorinus Limes:
Caenecula maxima caeli, frg. 239.)

1

Amikor Victorinus Limes, a költő és tragédia-író, akinek homlokát – nevével ellentétben – sohasem övezte a jól megérdemelt babérkoszorú (özön közöny), a jóllakott öregség korába lépett, felhagyva az opus magnum, a falakkal övezett város kiépítésének tervével, végérvényesen elhagyta e falak kínálta menedéket (intra muros), s a birodalom egy másik, az iméntitől távol eső régiójába költözött. Miután jól beszélt a birodalomalapító parvenük divatos nyelvét, a görögöt – ezt a félig-meddig archaikus idiómát, amelyből egykoron szinte egyszerre tűnt elő a tragédia és a filozófia –, némi reménye volt arra, hogy iskolát nyisson mint filozófus és rhétor; tanítványokba plántálja át emlékeit, egy kétségtelenül termékeny és hosszú élet tiszteletre méltó gyümölcseit, amelyeket – még töredékeiben is – megirigyelhetett volna bármely filozófus vagy szofista. Számot vetve azonban a kíméletlen gyorsasággal múló évekkkel, s pontosan tudva, hogy a birodalom fölött immáron *nem* a filozófia napja ragyog, szótlannal, némán adta át magát ifjúsága nagy tervének, mit sem törődve a szokásokkal – azzal, hogy a filozófiai tanok hangos beszélgetések során formálódtak ki –, önmagával folytatott hosszú diskurzusokat (szélhárfa). Bár ez az írássá dermedt nyelv, amely a már – vagy még? – kereszténnyé lett birodalom eszményi formája volt akkor, tökéletesen egybecsengett az „új filozófia” kívánalmával – az Egyetlen Mű szolid dicséretével (lélekharangjáték) –, Victorinus végérvényesen emlékei, a múlt néma residuumai felé fordult (a rákóra ideje): tüzetes pontossággal, éberren virrasztva (egregor) emlékezett. Ebben az elfordulásban rejlett erje, s ez volt a titka annak